

ENCYKLOPEDIE NAŠÍ PŘÍRODY

FAUNA

Miloš Anděra

E N C Y K L O P E D I E N A Š Í P Ř Í R O D Y

FAUNA

Miloš Anděra

Nakladatelství Libri
Praha 2003

NA NĚKOLIKASVAZKOVÝ PROJEKT ENCYKLOPEDIE NAŠÍ PŘÍRODY

POSKYTLA NADACE ČESKÉHO LITERÁRNÍHO FONDU NADAČNÍ PŘÍSPĚVEK VE VÝŠI 15 000,- Kč.

© Miloš Anděra, 2003

Illustrations © Knihovna Akademie věd ČR, archiv autora, 2003

Odborní recenzenti: Doc. RNDr. Vladimír Hanák, CSc., RNDr. Ivo Novák, CSc.

© Libri, 2003

ISBN 80-7277-162-0

Obsah

Úvod	7
Zvířena České republiky	7
Jak používat tuto knihu	8
Seznam obrázků v barevných tabulích	10
Abecední přehled živočichů České republiky	11
Přehled systematického zařazení živočichů ČR (do řádů)	339
Slovníček odborných termínů	341
Rejstřík vědeckých názvů	344
Bibliografie	361

Úvod

Na knižním trhu najdeme početnou a různorodou nabídku knih o naší přírodě. Některé se snaží čtenáře zaujmout poutavými fotografiemi, jiné zajímavým textem a mnohé mají podobu atlasů či příruček; odborné publikace nabízejí nejnovější poznatky bádání v různých oborech. Je evidentní, že právě živočichům je v tomto směru věnována největší pozornost, a tak by se mohlo zdát, že vše potřebné má zájemce o naši zvířenu k dispozici. Ve skutečnosti tomu tak zcela není. Převažují především knihy zaměřené na nejpobulárnější skupiny zvířat – savce, ptáky, ryby, motýly či brouky, a ucelenější přehledy fauny zase nebývají příliš obsažné. Když přírodovědecky méně zasvěcený čtenář zaslechne něco o slunilce pokojové či průsvitce vznášivé, musí se „prokousat“ hromadami knih, aby zjistil, bude-li mít dostatek vytrvalosti, že první je moucha a druhá drobný korýš perloočka. Právě proto přicházíme s touto encyklopedií, která se oproti ostatním liší v jednom podstatném – zástupci naší fauny ze všech skupin bezobratlých i obratlovců jsou v ní uvedeni v abecedním pořadí podle českých názvů. U obratlovců jde o výčet úplný, ale u bezobratlých jsme museli přistoupit k určitému výběru, a to jak kvůli rozsahu (zejména u známějších skupin hmyzu), tak i proto, že jen malé procento druhů má česká jména. Nicméně i přes toto omezení jde o nejpodrobnější výčet naší fauny, který se za posledních několik desetiletí dostává českému čtenáři do rukou, a to včetně aktualizovaných poznatků o rozšíření a početnosti, které mnohdy doznaly podstatných změn. Přínosem snad bude i lepší orientace v českém názvosloví – pro řadu druhů se totiž během doby „nakupilo“ i několik českých jmen a jejich nejednotné používání někdy působí nemalé problémy.

Kromě základního přehledu naší zvířeny se v encyklopedii odrážejí i nové změny v systematickém zařazení různých skupin živočichů. Zejména u bezobratlých však není tento proces zdaleka ukončen, a tak jsme se v některých případech podrželi staršího, tradičního dělení, protože nový systém je nestálý a neuzavřený. Určité problémy jsme ostatně měli i s tím, které živočichy do encyklopedie zařadit. Někdejší klasické dělení živých organismů na rostliny a živočichy už dávno neplatí a biologové je dnes rozdělují do několika říší, jejichž počet rovněž není uzavřený. Obvykle se však rozlišují na bakterie, archebakterie, houby, rostliny, praprvky, prvky a živočichy. Jinými slovy – jednobuněčné prvky a praprvky už v dnešním slova smyslu živočichy nejsou. Přesto jsme považovali za účelné je alespoň ve stručnější formě do encyklopedie zařadit, aby byla informace o naší zvířeně co nejúplnější.

Zvířena České republiky

Příroda České republiky je velmi rozmanitá. Rozlohou sice patříme v rámci Evropy k nejmenším územím, ale v bilanci počtu druhů a rostlin předčíme i některé mnohem větší státy. Zoologové u nás zatím napočítali okolo 40 000 druhů (odhady se pohybují mezi 40 000–45 000 druhy)

mnohobuněčných živočichů, dalších několik tisíc připadá na jednobuněčné prvky a praprvky. Důležité je však slůvko „zatím“, neboť skutečný počet může být mnohem vyšší. Jestliže je u obratlovců asi 600 zjištěných druhů víceméně konečným výčtem, u bezobratlých to zdaleka neplatí, neboť stupeň poznání některých skupin hmyzu, roztočů i jiných členovců je velmi neúplný. Uvedme si namátkový příklad – u pakomárů se dosud uvádí asi 190 zjištěných druhů, ale reálný odhad odborníků je až čtyřnásobný. Navíc nové metody výzkumu zvyšují druhovou rozmanitost i tím, že podle velice detailních znaků na buněčné a nitrobuněčné úrovni, například podle počtu chromozomů, rozdělují někdejší „dobré“ druhy na více druhů, které sice laik od sebe zpravidla nerozliší, ale z hlediska platných principů zoologické klasifikace „mají tyto druhy plný nárok“ na to být samostatnými druhy.

Na současné podobě naší fauny (a samozřejmě i flóry) se příznivě odrážejí především dvě hlavní skutečnosti. Za prvé je to „výhodná“ poloha uprostřed kontinentu, která umožňuje, aby se na našem území setkávaly lesní druhy ze západu kontinentu se stepními prvky z východní a jihovýchodní Evropy stejně jako chladnomilní obyvatelé severu s teplomilnými druhy z jihu. Možnost jejich vzájemného, mozaikovitého soužití v rámci relativně malého území pak umocňuje velká členitost reliéfu a rozmanitost krajiny. U nás najdeme teplé nížiny a pahorkatiny i chladná pohoří, rozsáhlé lesy i bezlesá území, potoky i velké řeky, jezera i rybníky. Nechybějí ani rozlohou malá, ale neobyčejně významná stanoviště, jako jsou střeoevropské pralesy, rašeliniště, písčité duny, stepi a lesostepi, krasová území se skálami a jeskyněmi či ledovcová jezera. Představují ostrůvkovitě ukázky naší původní přírody a v převládající kulturní krajině s poli, loukami, meziemi, remízky i nepříliš pohostinným prostředím měst vytvářejí relativně pestrou nabídku životního prostoru pro rozmanitá společenstva živočichů. Jedině velehory a moře nám chybějí.

Chceme-li však dát úplnou odpověď na otázku, co ovlivňuje podobu naší dnešní zvířeny, nevystačíme jen s pohledem do současnosti. Pro utváření přírody konkrétního území – to platí pro celou planetu – mají vedle zeměpisné polohy a s ní souvisejícího klimatu, geologických podmínek i členitosti reliéfu území (od nížiny do hor ubývá rozmanitost ekosystémů stejně jako směrem od rovníku k pólům) značný význam i více či méně vzdálené události v historii Země – pohyby a izolace kontinentů, horotvorné procesy, vznik a zánik moří apod. Na současné podobě přírody se projevují víc, než si většina lidí možná dokáže představit. Nejinak je tomu i s přírodními poměry na území České republiky, a tak se ani v našem případě neobejdeme bez krátkého pohledu zpět.

Ještě relativně nedávno, na konci třetihor před 10 miliony lety, u nás panovalo teplé podnebí se subtropickými pralesy, většina Moravy ležela na dně tehdejšího Karpatského moře a také v jižních a západních Čechách se rozlévala gigantická jezera. Nic ze současné zvířeny tuto dobu nepřipomíná. Zásadní klimatický zlom nastal až od

počátku čtvrtohor během posledních dvou milionů let. V té době došlo na celé zeměkouli k výraznému kolísání podnebí, doprovázenému střídáním chladných období neboli ledových dob (glaciálů) s teplejšími dobami meziledovými (interglaciály). Na rozdíl od často vžité, ale nesprávné představy nešlo tedy o trvalé dlouhodobé ochlazení. Zatímco v interglaciálech se ve střední Evropě podobaly teplotní a srážkové poměry zhruba současnosti, během glaciálů klesala průměrná teplota vzduchu asi o 10 °C. Od konce třetihor proběhlo nejméně 12–15 takových výkyvů, nejvýraznější glaciály byly čtyři. V období největšího zalednění zhruba před 600–250 tisíci lety sahal mohutný skandinávský ledovec až k úpatí našich severních pohraničních hor a do Slezska, místní ledovce se tvořily v Krkonoších a na Šumavě. Na současné přírodní poměry mělo rozhodující vliv poslední zalednění s hlavním nárazem chladu zhruba před 16 000 lety, které zcela odeznělo „teprve“ před 11 000–9 000 lety. V současné době tedy žijeme ve fázi poledového období zvaného holocén (předchozí období čtvrtohor se střídáním ledových dob se nazývá pleistocén).

Se střídáním ledových a meziledových dob se samozřejmě měnila i příroda. V chladných periodách mívala ráz dnešní tundry, při relativním oteplení s krátkými, suchými léty a drsnými zimami nastaly příznivější podmínky pro rozvoj stepních ekosystémů. Příchod klimatických změn – ať již ochlazení nebo oteplení – ovšem nutně neznamenal úplné stěhování (vymizení) příslušné fauny a flóry. Jednotlivé druhy mohly přežívat v klimaticky příhodných územích (oblastech, lokalitách) zvaných refugia; chladnomilné druhy při oteplení ustupovaly do hor, pro teplomilnější druhy byly takovými útočišti třeba slunné, k jihu odvrácené stráně a skály. Takové zástupce fauny a flóry, kteří dokázali nějakým způsobem přežít z klimaticky odlišných období nazýváme relikty. V dnešní poledové etapě klimatického cyklu se setkáváme zejména s tzv. glaciálními relikty, tedy se zástupci chladnomilné zvěře (resp. i květeny) z posledního zalednění. V našich horách (i jinde na příhodných chladných a vlhkých stanovištích) jich najdeme víc než dost – např. myšivku horskou, slavníka modráčka, kulíka hnědého, datlíka tříprstého, kosa kolohřívce, žlutáčka borůvkového, ploštěnku horskou, vrkoče horského, šídlo horské, znakoplavku horskou či perleťovce mokřadního. Těžiště jejich současného rozšíření leží na severu v tundře a v tajze, jižněji se vyskytují ostrůvkovitě v horských polohách (boreoalpínské druhy), ve vrchovinách a v podhůří, případně na rašeliništích, v chladných údolích apod. (boreomontánní druhy). Řadu teplomilných reliktních najdeme zejména mezi měkkýši (např. drobníčka jižní). Obecně řečeno, na výrazné ochlazení během celých čtvrtohor nejvíce doplatila málo pohyblivá půdní fauna. Teplomilné druhy pozemních živočichů (zejména obratlovců a létajících členovců) totiž mohly s pozdější změnou poměrů alespoň částečně znovu osídlit po zemi, vzduchem i vodami opuštěná území (aktivně i pasivně), ale rychlejší stěhování u červů, žížal a podobných tvorů si lze jen stěží představit.

Ani poslední poledové období (holocén) nezůstalo ušetřeno klimatických změn (zejména v množství srážek), i když výkyvy nebyly (nejsou) tak výrazné jako při střídání glaciálů a interglaciálů. V jednotlivých fázích, rozlišovaných jako preboreál, boreál, atlantík, epiatlantík, subboreál, subatlantík a subrecent, se měnilo složení vegetačního krytu (velice zjednodušeně řečeno od borových lesů a smíšených doubrav po bučiny a jedlobučiny) a s ním i zvíře-

ny, ale spíš v relativním zastoupení jednotlivých druhů či skupin než v zásadní změně druhového spektra.

Velmi významnými úseky holocénu z hlediska dalšího vývoje přírodních poměrů ve střední Evropě byly atlantík (zhruba před 7 750–4 500 lety) a subboreál (před 4 500 až 2 200 lety), kdy do střední Evropy začal z jihovýchodu pronikat člověk. Od té doby jeho vliv na přírodu neustále stoupá a není zdaleka nadnesené tvrdit, že změny, které má člověk doposud na svědomí, předčí vše, co naše příroda prodělala během předchozích období holocénu.

Lidé nejprve narušili celistvost lesních porostů a tím přispěli k rozšíření stepních druhů v mnohem větší míře, než jim původní krajina nabízela (hraboš polní, křeček polní, koroptev polní aj.). Odlesňováním zároveň připravili o životní prostředí velké druhy kopytníků – pratura, zubra a losa – a ve spojení s lovem je poměrně záhy vyhubili (během 1. tisíciletí n. l.). Naopak už během raného středověku se na naše území dostávaly nepůvodní druhy zvířat z jiných končin světa. Zatímco krysa obecná a myš domácí (později i potkan) osídlily naše území samovolně v důsledku rozvíjejícího se obchodního ruchu, jiné druhy byly dováženy jako lovná zvěř (daněk evropský, bažant obecný). Doslova záplava nových druhů se na našem území objevila během 19.–20. století. Některé druhy byly rovněž vysazeny (lov, kožešina, zábava – muflon, sika) nebo zdivočely po úniku ze zajetí (norek americký, paouce hrivnatá), jiné se k nám dostaly jako škůdci kulturních plodin či byly nevědomě zavlečeny (zvláště hmyz). Extrémním příkladem je naše rybí fauna, tvořená z jedné třetiny cizími, nepůvodními druhy.

Přes změny, které má člověk v naší přírodě na svědomí, si i současná zvěř uchovávala určitý ráz. Ten vyplývá ze zoogeografické sounáležitosti našeho území s palearktickou oblastí a její eurosibiřskou podoblastí. Tato oblast zahrnuje kromě Evropy podstatnou část Asie (na sever od Himálaje) a severní Afriku po Saharu. Velká část našeho území spadá do zóny (či provincie) listnatých lesů, nejjižnější oblasti Moravy řadíme do zóny stepí a vyšší hraniční horstva do zóny středoevropských pohoří. Jinými slovy a zjednodušeně řečeno, kdyby naše území zůstalo neotknuté rukou člověka, z převážné části by ho pokrývaly listnaté a smíšené lesy, v menší míře stepi a lesostepi (jižní Morava) a horské ekosystémy (přírozené smrčiny, subalpínské louky apod.), doplněné mozaikou plošně méně rozsáhlých stanovišť, jako jsou louky, břehové porosty kolem vodních toků, skalní výchozy apod. Podle hrubého odhadu patří asi 70 % druhů našich živočichů k lesní fauně, asi 20 % druhů má stepní původ a zbytek tvoří druhy vysloveně horské či nepůvodní. Je to však velmi přibližná bilance, která se v jednotlivých skupinách může více či méně lišit. Převaha lesních druhů je ovšem jednoznačná. Řadu z nich dnes vidíme kolem sebe i na zahradách, ve vesnicích a ve městech, a přitom si ani neuvedomujeme, že jejich původním domovem je les – ježek evropský, veverka obecná, pěnkava obecná, sojka obecná, kos černý či sýkora koňadra, to jsou nejznámější příklady.

Tak jako nové druhy zásluhou člověka přibývaly a přibývají, jiné zase vymizely a mizejí. Zatímco zpočátku to bylo hlavně důsledkem nadměrného a nekontrolovaného lovu, během 20. století, a zejména jeho druhé poloviny, vystoupila do popředí devastace krajiny a přírodních stanovišť, která buď zcela vymizela, nebo se natolik přeměnila, že se stala pro mnoho druhů neobyvatelnými. Nejprve jsme ze smíšených lesů udělali sterilní smrkové monokultury a z české krajiny, tvořené pestrou mozaikou luk,

polí, mezí, remízků, potoků a rybníků, odstranili většinu tzv. rozptýlené zeleně. Potom přišly na řadu potoky a říčky, které jsme sevřeli do vydlážděných koryt. Nemalou část území zabrala narůstající velkoměsta a neregulovaná těžba surovin. Aby toho nebylo dost, vše jsme ještě zasykali tunami hnojiv, pesticidů, emisemi a zavlážíli kyselými dešti. Zároveň s tím přibývaly položky na seznamu ohrožených, mizejících a nezvěstných druhů živočichů i rostlin. Snad jeden příklad za všechny – v 80. letech 20. století, kdy devastace naší přírody zřejmě vrcholila, hovořily seriózní odhady až o 80% úbytku motýlů. Naštěstí se doba změnila a přes přetrvávající závažné problémy ve vztahu k přírodnímu prostředí lze pozorovat určité zlepšení. Zřejmě jsme svědky neobvyklého experimentu, umožňujícího sledovat, jak se změna společenských poměrů projevuje na stavu a vývoji přírody. Už zase se z našich polí ozývají křepelky, v řekách teče čistší voda a v lesích rostou pravé hříby. Nesmí nás to však naplnit uspokojením, že je vše v pořádku, berme to pouze jako signál a povzbuzení, že alespoň částečná náprava je možná a že stojí za to o ni bojovat a ze všech sil usilovat.

PŘÍBLIŽNÝ POČET DRUHŮ ŽIVOČICHŮ FAUNY ČR

Kmen	Druhy
Houbovci	11
Žahavci	7
Rybmorky	?
Ploštěnci	1 500
Pásnice	1
Vířníci	550
Břichobrvky	30
Hlístice	5 000
Strunovci	15
Vrtejši	30
Mechovnatci	1
Kroužkovci	250
Měkkýši	240
Mechovky	10
Želvušky	110
Členovci	přes 34 000
Strunatci	600
Celkem	přes 42 300

Jak používat tuto knihu

Encyklopedie je založena na principu abecedního uspořádání jednotlivých hesel podle českého názvu. Základní hesla přitom představují živočišné druhy, doplňková hesla popisují nadřazené systematické jednotky v linii čeledí – řád – třída – kmen – říše, ale tato hlavní linie se může lišit podle zvyklostí u jednotlivých skupin živočichů (například jsou zařazeny nadtřídy či další mezikategorie, jiné zase chybějí). Kvůli úspoře místa je přitom využíván nadřazený systém informací, tzn. že obecně platný údaj třeba pro zastupce jedné čeledi (např. počet vajec ve snůšce, způsob péče o potomstvo, počet končetin, tvar křídel) se už u jednotlivých druhů neopakuje. Stejně tak znaky společné pro

kmen, třídu i řád nejsou – snad až na mimořádně významné výjimky – opakovány v textu nižších kategorií. Jinými slovy řečeno, pokud čtenáře zajímá úplná informace o konkrétním druhu, získá ji postupně z jednotlivých hesel, která na sebe odkazy navazují. Jedinou výjimkou jsou některé čeledi a řády málo známých či důležitých bezobratlých živočichů, které nemají česká jména. V takových případech jsou uvedeny vědecké, latinské názvy a případný zájemce o podrobnější údaje si musí vzít na pomoc odbornou literaturu, jejíž hlavní výčet je uveden na konci encyklopedie.

Každé heslo jednotlivého druhu začíná záhlavím, v kterém je uveden jeho používaný český název, latinské pojmenování (včetně nejčastějších synonym), zařazení do řádu a čeledi a nejdůležitější tělesné rozměry (různé u jednotlivých skupin živočichů). V dalším popisu jsou uvedeny hlavní znaky včetně zbarvení (zpravidla se týkají dospělých jedinců, u mládat jen tam, kde je to důležité či pozoruhodné), současný výskyt u nás a nejdůležitější údaje o způsobu života (stanoviště, potrava, počet mládat, případně vývojový cyklus apod.). Na závěr jsou případně zaznamenány jiné, dnes už nepoužívané české názvy druhu. Nakonec jsou příslušnými zkratkami označeny zvláště chráněné a ohrožené druhy, u lovných druhů zvířete je zaznamenána i povolená doba lovu. Hesla pro vyšší jednotky, než je druh, hlavičku nemají. Vyhledání druhů či skupin živočichů podle latinských názvů umožňuje rejstřík vědeckých názvů.

Použití zkratk:

Rozměry

CD – celková délka, DK – délka křídla (u motýlů předního páru), DKr – délka krunýře, DO – délka ocasu, DS – délka schránky, DZo – délka zobáku, DT – délka těla, H – hmotnost, RK – rozpětí křídel, ŠS – šířka schránky, TS – tloušťka (síla) schránky, VS – výška schránky

Ohrožené a zvláště chráněné druhy živočichů, druhy lovné zvířete

Hdz – hájený druh zvířete, **Ldz** – lovný druh zvířete (vyhláška MZ ČR č. 245/2002 Sb. a č. 480/2002); v závorce je uvedena stanovená doba lovu;

Kod – kriticky ohrožený druh, **Od** – ohrožený druh, **Sod** – silně ohrožený druh (červené seznamy či jejich návrhy pro jednotlivé skupiny živočichů);

EIA – druh sledovaný při posuzování vlivů na životní prostředí (zákon č. 100/2001 Sb. – příloha č. 8);

Ch§1 – zvláště chráněný druh, kriticky ohrožený, **Ch§2** – zvláště chráněný druh, silně ohrožený a **Ch§3** – zvláště chráněný druh, ohrožený (vyhláška MŽP ČR č. 395/1992 Sb. – příloha č. III);

NAT – NATURA 2000 (druhy živočichů uvedené v příloze II směrnice č. 92-43-EEC)

Ostatní

✱ u názvu druhu či skupiny odkazuje na existující heslo ? – údaj je nejistý nebo není k dispozici

Seznam obrázků na barevných tabulích

(Obrázky jsou na nich seřazeny abecedně.)

Amur bílý	Ježek východní	Mýval severní	Sklepnice obecná
Babočka bílé c	Ježek západní	Nesytka sršňová	Skokan hnědý
Babočka kopřivová	Kachna divoká	Netopýr černý	Skokan hnědý – snůška
Babočka kopřivová – housenka	Kalous ušatý	Netopýr dlouhouchý	Skokan krátkonohý
Babočka paví oko	Kapr obecný	Netopýr pestrý	Skokan ostronosý
Babočka sítkovaná	Klikoroh borový	Netopýr pobřežní	Skokan skřehotavý
Batolec červený	Klíště obecné	Netopýr rezavý	Skokan stíhlý
Bejломorka buková – hálky	Kobylka hnědá	Netopýr ušatý	Skokan zelený
Bekyně mniška	Kobylka zelená – nymfa	Netopýr večerní	Slavík modráček
Bekyně velkohlavá	Kočka divoká	Netopýr velký	Slepýš křehký
Bělásek řeřichový	Kolčava	Norník rudý	Slimák největší
Bělopásek topolový	Koliha velká	Nosorožík kapucínek	Slimák popelavý
Bělozubka šedá	Koljuška třifostná	Nutrie říční	Slunéčko sedmitečné
Běžník kopretinový	Komár pisklavý	Ohniváček celíkový	Slunečnice pestrá
Blatňák tmavý	Kormorán velký	Okáč bojínkový	Smec obecný
Blatnice skvrnitá	Koroptev polní	Okoun říční	Smec obecný – mláďe
Blatnice skvrnitá – larva	Kožojed obecný – larva	Okounek pstruhový	Stínka obecná
Blecha domácí	Kožojed obecný – dospělý	Ondatra pižmová	Stonožka škvorová
Bobr evropský	Králík divoký	Osenice polní	Strakapoud malý
Bobr evropský – ohlodaný kmen	Kravec borový	Ostruháček březový	Strakapoud prostřední
Bodalka stájová	Krtek obecný	Ostruháček jilmový	Strakapoud velký
Bolen dravý	Krutihlav obecný	Ouklejška pruhovaná	Strnad viničný
Bukáček malý	Krysa	Paovce hřivnatá	Střevlík měděný
Bzunka ječná	Křeček polní	Parma obecná	Střízlík obecný
Candát obecný	Křížák čtyřskvrnný	Páskovka hajní	Stužkonoska modrá
Čáp bílý	Křížák pruhovaný	Pestrokrovečník mravenčí	Sumec velký
Čáp černý	Kukačka obecná – mláďe	Pěvuška podhorní	Sumček americký
Červenka obecná	Kuňka obecná	Piják stepní	Svižník polní
Červotoč spízní	Kvakoš noční	Pilous černý	Sýc rousný
Červotoč umrlčí	Labuť dlouhokrká	Piskoř pruhovaný	Sysel obecný
Čolek horský	Leďnáček říční	Plamatka smrková	Škeble rybníčná
Čolek obecný	Lelek lesní	Plch lesní	Štenice domácí
Čolek velký	Lín obecný	Plch velký	Štika obecná
Datel černý	Lipan podhorní	Plch zahradní	Štír kýlnatý
Datlík tříprstý	Lišaj kyprejový	Ploskohřbetka smrková	Tesařík alpský
Drop velký	Lišaj topolový	Ploskoroh žlutý	Tesařík obrovský
Drsek větší	Lýkožrout smrkový	Plšík lískový – částečný albín	Těťev hlušeč
Drvopeň obecný – housenka	Lyska černá	Plzák lesní	Tolstolobik bílý
Dudek chocholatý	Mandelinka bramborová – dospělec	Polák velký	Ťuhýk obecný
Hlemýžď zahradní	Mandelinka bramborová – larva	Požtolka obecná	Úhoř říční
Hnědásek jitrocelový	Martináč bukový	Potápka černokrká	Užovka obojková
Hohol severní	Martináč hrušňový – motýl	Potemník moučný	Veverka obecná
Hraboš polní	Martináč hrušňový – housenka	Potkan	Vlk obecný
Hranostaj	Medvěd hnědý	Prase divoké	Vlnatka krvavá
Hrobařík malý	Mlok skvrnitý	Přástevník medvědí	Volavka červená
Hrouzek obecný	Mlynařík dlouhoocasý	Přástevník pryšcový	Vrápenec malý
Hřebenule borová	Mník jednovoušý	Pstruh obecný potoční	Vrápenec velký
Husa velká	Modrásek černolemý	Racek chechtavý	Vydra říční
Chroust obecný – dospělec	Moudivláček lužní	Rak říční	Výr velký
Chroust obecný – larva (ponrava)	Moucha domácí – dospělec, larvy a puparia	Rákosník obecný	Zajíc polní
Jantarka obecná	Mřenka mramorovaná	Rejsek vodní	Zavříječ moučný – dospělec a larvy
Jelec proutník	Muflon	Rejsek malý	Zlatohlávek zlatý
Jelen lesní	Myš domácí	Rejsek obecný	Zmije obecná
Jeseter malý	Myš křovinná	Ropucha krátkonohá	Zrzhlávká rudozobá
Ještěrka obecná	Myšice lesní	Ropucha obecná	Zubočárník březový
Ještěrka zední	Myšivka horská	Rosnička zelená	Želva bahenní
Ještěrka živorodá	Myška drobná	Rybák obecný	Žížala obecná
Ježdík obecný		Rys ostrovid	Žluna zelená
		Sekavec horský	Žlutásek řešetlákový
		Siven americký	Žluva hajní

Abecední přehled živočichů České republiky

A

adéla chrastavcová viz adéla pestrá

adéla pestrá (*Adela degeerella*, syn. *Nemophora degeerella*) – řád motýli, čeleď adélovití – DK 7–10 mm. Přední křídla má žlutohnědá se dvěma černými příčkami, mezi kterými je žlutý pás; ♂ má tykadla 4× delší než tělo. Hlavním stanovištěm jsou dubohabrové lesy, ale objeví se i na okrajích smíšených porostů, na loukách či podél vodních toků (V–VI.). Hostitelskou rostlinou housenek je sasanka jarní. Housenky zpočátku minují v listech, později si vytvářejí ze dvou úkrojků listu schránku, ve kterých žijí. Přezimuje housenka. Přední červenohnědá křídla **adély chrastavcové** (*A. metallica*, syn. *N. metallica*) jsou bez kresby a zadní, poněkud tmavší, nesou delší třásně. Drží se na loukách a výslunných stráních (VI.–VIII.). Housenky žijí na chrastavci, hlaváči a chrpě.

adélovití (*Adelidae*) – čeleď motýlů. Jedna ze šesti čeledí podřádu *Monotrysia*; mají sice ústní ústrojí bez kusa del, ale ještě krátký sosák a ♀ jediný otvor pro páření i kladení vajíček. Příbuznými čeleděmi jsou ► kovovníčkovití, ► bronzovníčkovití, ► minovníčkovití a ► drobníčkovití. Adélovití zahrnují drobné denní druhy s nápadně dlouhými tykadly (delšími než přední křídla) a žlutavými nebo pestrými, často i kovově lesklými předními křídly. Motýli poletují v lesích a na pasekách kolem stromů a keřů, při rojení i ve větším počtu; housenky zprvu minují, pak žijí v lasturovitěm pouzdře ze dvou kousků listů na živné rostlině či na zemi. ČR: 20 druhů.

aksamitka plochá (*Causa holosericea*, syn. *Isognomostoma holosericum*) – řád stopkoocí, čeleď hlemýžďovití – VS 5,2–5,8 mm, ŠS 10,5–12 mm. Menší ► plž s nezaměnitelnou terčovitou ulitou, která má široce rozevřenou píštěl a nápadný zub v obústí, na povrchu je jemně zrnitá a pokrytá krátkými chloupky v pravidelných řadách. Rozptoušeně obývá hrubší sutě (nejlépe z kyselých hornin) v lesích vrchovin

a hor, také se ukrývá pod volně ležícím tlejícím dřevem. Jiný název: zoubůstka sametová.

alka malá (*Alca torda*) – řád dlouhokřídlí, čeleď alkovití – H 0,5–0,9 kg, CD 39–43 cm, DO 7,1–8,4 cm, DZO 2,2–2,6 cm. Vyznačuje se černobílým zbarvením, zavalitým tělem, krátkým krkem a silným, vysokým, napříč rýhovaným zobákem. Hnízdí při atlantském pobřeží Evropy i Severní Ameriky; v ČR byl zaznamenán jediný výskyt hejnků 4 jedinců v únoru 1890 na Vyškovsku.

alkoun holubí viz alkoun obecný

alkoun malý (*Alle alle*, syn. *Plautus alle*) – řád dlouhokřídlí, čeleď alkovití – H 0,1–0,2 kg, CD 20–22 cm, DO 2,7–3,8 cm, DZO 1,3–1,7 cm. Alkouni se podobají alkám, působí však poněkud štíhlejší dojmem a zobák mají delší a špičatý. Alkoun malý je z nich nejmenší (velikosti kosa) s kratičkým klínovitým, tmavým zobákem a černobílým zbarvením (hlava, krk a záda černé, břicho bílé). Z Arktidy se do vnitrozemí dostává zcela výjimečně, v ČR byl zastížen pouze jednou v Ústí nad Labem (1976). Poněkud větší **alkoun obecný** (*Cephus grylle*) (H 0,4 až 0,6 kg, CD 33–35 cm, DO 4,7–5,6 cm, DZO 3–3,5 cm) je kromě velké bílé skvrny na křídlech celý černý, nohy má červené. Z ČR jsou známa dvě pozorování u Poděbrad (1979) a Prahy-Braníku (1986). Jiný název: alkoun holubí.

alkoun obecný viz alkoun malý

alkoun tlustozobý (*Uria lomvia*) – řád dlouhokřídlí, čeleď alkovití – H 0,6 až 1,1 kg, CD 40–42 cm, DO 4,6–5,1 cm, DZO 3–4,5 cm. Zbarvením připomíná ► alku malou, je však o trochu větší (velikosti lysky) a má štíhlejší krk i zobák. Vyskytuje se kolem severního pólu, možný ojedinělý výskyt v ČR naznačují jen dvě starší nedoložené zprávy ze Slezska (1861) a z okolí Karlových Varů (1886). **Alkoun úzkozobý**

(*U. aalge*) se mu zbarvením a velikostí podobá (H 0,9–1 kg, CD 43–48 cm, DO 4–5 cm, DZO 4,1–4,9 cm), avšak zobák má viditelně štíhlejší. Obývá skalnatá pobřeží severní polokoule na obou stranách Atlantiku. V ČR byl jako velice ojedinělý zabloudilec spatřen 2× – u Kroměříže (1971) a na nádrži Rozkoš u České Skalice (1979).

alkoun úzkozobý viz alkoun tlustozobý

alkovití (*Alcidae*) – čeleď dlouhokřídlých. Nepočetná skupina menších až středně velkých mořských ptáků, přizpůsobených k rychlému pohybu pod hladinou; způsobem života a do jisté míry i vzhledem připomínají tučňáky. Živí se rybami a jinými mořskými živočichy. Hnízdí v početných koloniích a jediné vejce snáší na holý podklad, o potomka se starají oba rodiče. Je známo 22 současných druhů, z nichž některé náhodně zalétají (nebo jsou zaneseny větrnými bouřemi) i do vnitrozemí. ČR: 4 či 5 druhů. Dříve byli alkovití řazeni jako řád alek (*Alciiformes*).

alky viz alkovití

améboflageláti (*Percolozoa*) – kmen prvoků schopných vytvářet bičíky i panožky. Žijí volně i paraziticky. Příkladem je **slimačenka obecná** (*Vahlkampfia limax*) s jednou velkou panožkou a dvěma bičíky. Vyskytuje se v dočasných vodách a je dlouhá 60–130 µm.

amur bílý (*Ctenopharyngodon idellus*, syn. *C. idella*) – řád máloostní, čeleď kaprovití – H 5–18 kg, CD 0,7–1,1 m. Velká býložravá ryba s válcovitým tělem, širokou hlavou, nízko položenými očima a velkými, tmavě lemovanými šupinami; kromě světlého břicha je včetně ploutví nazelenalá, hřbet má tmavší než boky. Pochází z východní Asie, u nás byl vysazen v roce 1961 do rybníků na Třeboňsku, později i do větších řek (Labe, Morava aj.). V eutrofizovaných nádržích omezuje růst

vegetace. Snáší zakalenou vodu i nízký obsah kyslíku, je však teplomilný. Vytírá se při 20–25 °C, samice mívá až 2 miliony jiker, které po vykladení nabobtnají a vznášejí se ve vodě. Dožívá se 10 let, má chutné, výživné maso.

amurovec černý (*Mylopharyngodon piceus*) – řád máloostní, čeleď kaprovití – H 32–36 kg, CD 1–1,3 m. Tvarem těla připomíná amura bílého, má však tmavé až černé zbarvení (včetně ploutví). Pochází z povodí Amuru a jižní Číny a do Evropy byl dovezen v 60. letech 20. století, nyní se zkouší jeho chov v rybnících i u nás (jižní Čechy – Vodňansko, jižní Morava – Pohořelicko). Na rozdíl od amura se živí hlavně měkkýši, jejich schránky drtí silnými požerákovými zuby.

anapovití (*Anapidae*) – čeleď dvouplicných. Miniaturní papouci s tělíčkem

shora krytým pancířem ze silných kutikulárních destiček. Jediný náš zástupce – **anapa buková** (*Comarona si-
moni*) patří k arachnologickým (tj. pavoučím) raritám, neboť je známá jen z balvanitých sutí při jihozápadním okraji Brd. Živí se kořistí odpovídající velikosti, zejména chvostoskoky.

andulka vlnkovaná (*Melopsittacus undulatus*) – řád papoušci, čeleď papouškovití – H 26–29 g, CD 17–20 cm, DO 14–15 cm, DZo 1,1 cm. Nejhojnější australský papoušek a také nejběžnější druh chovaný v zajetí v nejrůznějších barevných mutacích; původní zbarvení je žlutozelené. Zejména z domácností často ulétne do volnosti, v roce 1936 bylo u nás dokonce zaznamenáno úspěšné vyhníždění jednoho páru u Horní Krupé na Havlíčkobrodsku. Jiný název: papoušek vlnkovaný.

axis indický (*Axis axis*) – řád sudokopytníci, čeleď jelenovití – H 70–110 kg, DT 1–1,8 m, DO 10–15 cm. Štíhlý, výrazně bíle skvrnitý jelen z Indie a Cejlonu, často chovaný pro svůj hezký vzhled v oborách. U nás byl v 19. a 20. století po určitou dobu držen v Černovicích u Tábora a v Jabkenicích na Nymbursku, nyní se nikde nechová. Jiný název: jelen axis.

axis vepří (*Axis porcinus*, syn. *Hyelaphus porcinus*) – řád sudokopytníci, čeleď jelenovití – H 35–55 kg, DT 1–1,5 m, DO 10–25 cm. Menší zavalitý jelen s krátkýma nohama a hnědým neskvvnitým zbarvením. Pochází z Přední a Zadní Indie. U nás byl v druhé polovině 19. století krátce chován v oborách na Dobříši a v Mníšku v Krušných horách. Jiný název: jelen vepří.

B

babka leskohlavá viz sýkora babka

babka lužní viz sýkora lužní

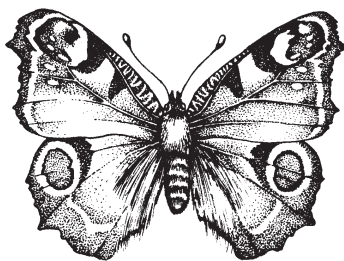
babočka admirál (*Vanessa atalanta*) – řád motýli, čeleď babočkovití – DK 25–30 mm. Nezaměnitelný druh s jasně červeným pruhem a bílými skvrnami na černohnědých křídlech. Zastihne ji v lesnaté i otevřené krajině, na podzim saje na spadlém přezrálém ovoci v sadech a zahradách. I když je běžná, zdaleka nedosahuje takové početnosti jako ▴ babočka kopřivová či ▴ babočka paví oko. Je tažná, zjara přiletá z jihu a během léta se zpravidla vylinou dvě generace; motýli početnějšího, druhého pokolení se pak na podzim vracejí zpět. Housenky žijí na kopřivách. Naproti tomu naše největší „pravá“ **babočka osiková** (*Nymphalis antiopa*) s křídly dlouhými až 35 mm u nás zimu přčkává. Má černohnědá křídla lemovaná širokým žlutým pruhem a na zadních řadou modrých skvrn. Jednotlivě se vyskytuje v otevřené krajině i v lesích, častěji poblíž potoků a rybníků, kde rostou osiky, jívky a břízy jako hlavní živné rostliny černých a na hřbetě červeně skvrnitých housenek. Motýl žije od VII. do VI. následujícího roku. Lidový název: černopláštník.

babočka bílé c viz babočka kopřivová

babočka bílé L, babočka bodláková, babočka jilmová viz babočka paví oko

babočka kopřivová (*Aglais urticae*) – řád motýli, čeleď babočkovití – DK 25 mm. Spolu s ▴ babočkou paví oko je naší nejběžnější babočkou. Na ohnivě červených křídlech nahrazují napodobeninu oka černé a žluté velké skvrny a řada modrých skvrnek podél vnějšího okraje křidel. Nechybí nikde mimo souvislé jehličnaté lesy, běžně létá i v centru velkoměst a na vrcholcích hor. Její značné rozšíření umožňuje běžná dostupnost hlavní živné rostliny – kopřivy dvoudomé. Motýli se vyskytují ve dvou generacích, první v V.–VI. a druhá od VII. do jara následujícího roku, neboť přezimují v puk-

linách stromů, v jeskyních, sklepech a jiných chráněných místech. U **babočky bílé c** (*Polygonia c-album*) je nápadný hluboce vykrajovaný zadní okraj křidel; nazývá se podle žlutobílé skvrny ve tvaru písmene C na rubu křidel. Přezimují (jako ostatně u většiny baboček) dospělí motýli.

Babočka paví oko

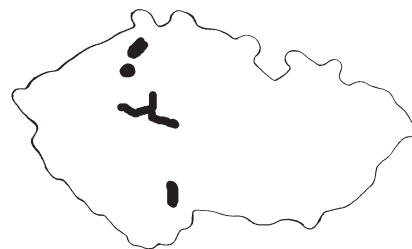
babočka paví oko (*Inachis io*) – řád motýli, čeleď babočkovití – DK 30 mm. Jeden z našich nejběžnějších a nejznámějších motýlů s hnědočervenými křídly a pestrobarevnou kresbou s dominantní velkou oční skvrnou. Výběrem stanovišť a způsobem života se od ▴ babočky kopřivové neliší. Velmi hojná **babočka sítkovaná** (*Araschnia levana*) je zajímavá tím, že vytváří dvě odlišné sezonní formy – jarní generace je cihlově červená s černými skvrnami, letní forma naopak tmavá s bílými pásy. Dále u nás více či méně běžněji žijí **babočka jilmová** (*Nymphalis polychloros*) a **babočka bodláková** (*Cynthia cardui*). **Babočka bílé L** (*Nymphalis vau-album*, syn. *N. L-album*) k nám v minulosti vzácně zavítala jako migrant a také **babočka vrbková** (*N. xanthomelas*) byla zjištěna ojediněle už velmi dávno.

babočka vrbová, babočka sítkovaná viz babočka paví oko

babočkovití (*Nymphalidae*) – čeleď motýlů. Zahrnují středně velké až velké denní druhy se zkrácenými předními nohama, šupinatými tykadly a pestrým zbarvením. Nápadně ostnitě housenky často žijí ve společných hnízdech. Kukly, zavěšené za zadní konec, mívají hranatý tvar a zajímavě

zbarvení s kovovými skvrnami. ČR: 44 druhů.

bahenka pruhovaná (*Viviparus viviparus*, syn. *V. fasciatus*) – řád jednopředsíňový, čeleď bahenkovití – VS 28–32 mm, ŠS 22–24 mm. Vodní ▴ plž, má silnostěnnou ulitu s tupým vrcholem a její žlutozelené až olivově zelené zbarvení doplňují 3 narudle hnědé pruhy; tělo je šedivé s oranžovými skvrnkami. Řídce se vyskytuje v dolních úsecích Vltavy, Ohře a Sázavy, dále i v Berounce, Nežárce a Lužnici; v minulosti byla hojná v Labi. Drží se mezi kameny při břehu nebo na navigacích. Jiný název: bahenka říční.

Výskyt bahenky pruhované v ČR

bahenka říční viz bahenka pruhovaná

bahenka uherská (*Viviparus acerosus*) – řád jednopředsíňový, čeleď bahenkovití – VS 30–55 mm, ŠS 23–38 mm. Naše největší a nejvzácnější bahenka s šedavě žlutozelenou ulitou a jen naznačenými tmavšími pruhy. Jako dunajský endemit zasahuje na naše území do nejspodnějších úseků povodí Moravy a Dyje. **Od**

bahenka živorodá (*Viviparus contectus*, syn. *V. viviparus*) – řád jednopředsíňový, čeleď bahenkovití – VS 30–45 mm, ŠS 25–35 mm. Naše nejběžnější bahenka s hnědozelenou tenkostěnnou ulitou se značně klenutými závitými a špičatými vrcholem. Je hojnější v Čechách než na Moravě. Obývá stojaté a bohatě zarostlé vody nižších poloh – rybníky, tůňe, slepá ramena řek i zatopené příkopy; ojediněle vystupuje do 800 m n. m. Obvykle žije v bahně a živí se řasami a odumřelými částmi

rostlin. Samice rodí až 50 mláďat. Dožívá se 7–10 let.

bahenkovití (*Viviparidae*) – čeleď jednopředsíňových. Větší vodní → předožábří plži s krátkým tělem i nohou a s hlavou vyčníhající v kyjovitý rypák. Mají delší tykadla a kuželovitou, tmavě pruhovanou ulitu s 5–6 závitů a zřetelnými přírůstkovými zónami na víčku. Obývají stojaté i tekoucí vody, snášejí i určitý stupeň znečištění. Na rozdíl od většiny našich sladkovodních plžů nedýchají plícemi, ale hřeбенitými žábry. V zavíčkovaném stavu přečkají na delší dobu i vyschnutí nádrže či toku. Rodí živá mláďata. ČR: 3 druhy.

bahňáci (*Limicolae*, syn. *Charadrii*) – podřád dlouhokřídlých. V současné podobě systému ptáků představují jeden ze tří podřádů → dlouhokřídlých, dříve byli řazeni jako samostatný řád (*Charadriiformes*). Dorůstají menší až střední velikosti, mají obvykle delší brodivé nohy se štíhlými prsty bez plovací blány a zpravidla i delší úzký zobák. Zdržují se při březích vod či v bažinatých terénech, kde jako potravu sbírají rozmanité živočichy. Dobře létají. Do jednoduchých důlků na zemi snášejí 4 vejce, mláďata jsou nekrmivá. Asi 200 druhů se dělí do 12 čeledí. ČR: 7 čeledí, 49 druhů.

bahnatka severní viz **blatenka severní**

bahnatka velká viz **blatenka tmavá**

bahnitka hladká (*Leydigia leydigii*) – řád perloočky, čeleď čoučkovití – CD 0,6–1 mm. Drobný → korýš s průhlednou, žlutou až načervenalou skořápkou a mohutným zadečkem, v zadní polovině nápadně rozšířeným. Nepříliš hojně žije na bahnitém dně eutrofních vod. Patří k menšině druhů perlooček se dvěma pohlavními generacemi, na jaře a na podzim.

bahnivka nadmutá viz **bahnivka rmutná**

bahnivka rmutná (*Bithynia tentaculata*) – řád jednopředsíňový, čeleď bahnivkovití – VS 9–12 mm, ŠS 6–8 mm. Jako jeden z nejhojnějších vodních plžů žije v tůních, retenčních nádržích, kanálech, příkopech, zatopených pískovnách a na kamenech v příbřežní zóně řek. Obývá většinu nížin a v návaznosti na větší říční toky i pahorkatiny (Berounka, Vltava apod.). Má

světle rohovou ulitu s 5–5^{1/2} mírně klenutými závitů. Dožívá se 2 let. Je to významný mezipřenositel až 50 druhů → motolic. **Bahnivka východní** (*B. leachi*) se liší nižším počtem silněji klenutých závitů (4^{1/2}–5). V ČR je známá pouze z jižní Moravy. Jiný název: bahnivka nadmutá. **Kod**

bahnivka východní viz **bahnivka rmutná**

bahnivkovití (*Bithyniidae*) – čeleď jednopředsíňových. Vodní → předožábří plži s krátkou a širokou, vpředu jako by utatou nohou, nitkovitými tykadly a tenkostěnnou, vejčitě kuželovitou ulitou se zřetelnými soustřednými rýhami. ČR: 2 druhy.

bahnomilka obecná viz **bahnomilka obrovská**

bahnomilka obrovská (*Pedicia rivosa*) – řád dvoukřídlí, čeleď bahnomilkovití – CD 25–28 mm. Naše největší bahnomilka s tmavou trojúhelníkovitou skvrnou na křídlech. Dospělci poseďávají na vegetaci kolem tekoucích vod, larvy se nejčastěji vyvíjejí v bahnitých lesních tůňkách. Nověji bývá řazena do samostatné čeledi (*Pediciidae*). Naše nejhojnější **bahnomilka obecná** (*Dicranomyia modesta*) dorůstá asi třetinové velikosti (6–9 mm).

bahnomilkovití (*Limoniidae*) – čeleď dlouhorohých. Zahrnují nohatý → dvoukřídlý hmyz připomínající → tiplicovité, avšak s pestře skvrnitými křídly a jinak uspořádanou žilnatinou. Larvy s přívěsky na konci těla žijí ve vlhkém prostředí, dospělce zastihneme u vod a na stinných místech, někdy i v hejnech. ČR: několik desítek druhů.

bachornatky, bachořci viz **stejnobrví**

banička beruščí viz **chudoblanní**

barvoměnka duhová viz **batolec duhový**

batolec červený viz **batolec duhový**

batolec duhový (*Apatura iris*) – řád motýli, čeleď babočekovití – DK 28 až 35 mm. Bezpochyby jeden z našich nejhezčích denních motýlů s efektní barvoměnou, která dodává o nádherný modrofialový lesk. Objevuje se jednotlivě na vlhkých místech v lesích – na cestách i lesních okrajích, často u kaluží, jinak spíše létá v korunách

stromů. Motýl saje mízu vytékající na poraněných místech, zavalitá zelená housenka se světlými proužky na bocích a dlouhými růžky po stranách hlavy, která přezimuje, se živí listím topolů. Jiný název: barvoměnka duhová. Menší **batolec červený** (*A. ilia*) žije na podobných místech, někde dokonce hojněji; jeho základní zbarvení je světlejší a na křídlech má nevýrazné kruhové skvrny. Na našem území se nehojně a roztroušeně vyskytuje ve středních a nižších polohách, nejčastěji je v lužních lesích. **Ch33** (oba druhy)

bázlivec olšový (*Agelastica alni*) – řád brouci, čeleď mandelinkovití – CD 6 až 7 mm. Drobný a lesklý, kovově modrý, zelený či fialový brouk mandelinkovitěho vzhledu s jemně, hustě tečkovanými krovkami. Hojně žije v lužních lesích a břehových porostech potoků i řek. Živí se listy olší (přechází i na břízy a topoly), na jejichž spodní stranu klade o se silně nadmutým zadečkem stovky vajíček. Malé černé larvy dokážou listy okousat tak dokonale, že z nich zůstane pouze stonk se žebry. Kuklí se v půdě a ještě téhož roku se líhnou dospělci. Početnost bázlivce rok od roku výrazně kolísá, při rozsáhlejších záplavách se většina kukel či přezimujících brouků utopí. Jiný název: zádušnice olšový. Podobné životní zvyky má i žlutohnědý **bázlivec vrbový** (*Lochmaea capreae*) s tím rozdílem, že je vázaný na vrby, topoly či břízy a samice kladou vejčka do půdy, mechu a pod kameny.

bázlivec vrbový viz **bázlivec olšový**

bažant český – vyšlechtěná forma → bažanta obecného. K nám bylo dovezeno několik odlišně zbarvených poddruhů a mutací. Jako první to byl bažant obecný kolchidský (*P. c. colchicus*), jehož cíleným chovem byla vyšlechtěna forma s typicky modrozelenou až černozelelou hlavou i krkem a bez bílého obojku, později známá po celé Evropě jako „český bažant“. Teprve později, až koncem 18. století, byl k nám dovezen bažant obecný obojkový (*P. c. torquatus*) s jasně zelenou hlavou a bílým obojkem. Současné populace našich bažantů jsou už výsledkem mnohonásobného křížení nejrozličnějších podruhů a mutací.

bažant královský (*Syrnaticus reevesi*) – řád hrabaví, čeleď bažantovití – H 0,9–1,5 kg, CD 75–210 cm, DO

40–45 cm, DZo 2,7–3,4 cm. Je jedním z největších bažantů; ♂ má kropenatě, převážně žluté zbarvení s černobílou hlavou a přes půldruhého metru dlouhý ocas. Pochází ze střední a severní Číny. Jako okrasný i lovný pták je chován v Evropě i jinde ve světě. U nás byl koncem 19. století zaveden do obor na Moravě (Kyjovsko, Holešov, Jemnice, Bystřice pod Hostýnem aj.), poté i v Čechách (Poděbrady, Chotělice u Nového Bydžova, Chlumec nad Cidlinou aj.). V současnosti se na Moravě místy vyskytuje i ve volnosti, zejména poblíž bažantnic (50–100 jedinců). **Ldz** (16.X.–15.III.).

bažant obecný (*Phasianus colchicus*) – řád hrabaví, čeleď bažantovití – H 0,6–2 kg, CD 53–89 cm, DO 23–64 cm, DZo 2,4–3,5 cm. Dosahuje velikosti běžného kura domácího, ♂ má nápadně dlouhý ocas a celkově červenohnědé zbarvení s tmavou hlavou, červenou skvrnou kolem oka a bílým obojkem. Při vzletu hlasitě mává křídly a vydává hrmotný zvuk. Pochází z Kavkazu a hor Střední Asie, odkud byl už ve starověku dovezen do Středomoří, později i jinam do Evropy (a posléze do celého světa). V Čechách je uváděn od 11. století, dlouho však byl chován pouze v bažantnicích, teprve v první polovině 20. století se uchytil ve volné přírodě. Do počátku 80. let patřil k nejdůležitější lovné zvěři (roční odstřel až 1,2 milionu kusů), poté nastal náhlý populační zvrát jako důsledek změn v zemědělské krajině a současné stavy se odhadují nanejvýš na 300 000–600 000 jedinců. Vyhledává menší lesíky či křovinaté stráně, které se střídají s loukami a poli, vyžaduje blízkost vody. Potrava je převážně rostlinná (seme-

na, hlízy, zelené části rostlin), hmyz a drobní živočichové nabývají na významu v letních měsících. Hnízdí 1× ročně (IV.–VI.) a normální snůšku tvoří 6–16 (obvykle 8–12) vajec, často snáší i dvě samice do jednoho hnízda (až 23 vajec). Dožívá se až 8 let, ale v podmínkách intenzivního lovu se to stává zřídka. Myslivci se snaží počty bažantů zvýšit vypouštěním umělých odchovů, jejich schopnost přizpůsobit se přírodním podmínkám však je zpravidla malá. **Ldz** (16.X.–31.XII./31.I.).

bažant obecný kolchidský, bažant obecný obojkový viz bažant český

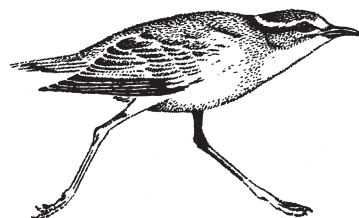
bažantovití (*Phasianidae*) – čeleď hrabavých. Nejpočetnější skupina hrabavých, zahrnující středně velké druhy s krátkým zobákem a ostruhou na běháku; pestrobarevní samci někdy mívají ozdobná dlouhá ocasní pera. Žijí v polygamii nebo v párech, hnízdí na zemi v jamkovitých hnízdech a snáší větší počet vajec, o snůšku a výchovu potomstva se stará samice. ČR: 4 druhy hnízdící (2 druhy původní a 2 druhy vysazené).

bedlobytka hnědá viz bedlobytka houbová

bedlobytka houbová (*Mycetophila fungorum*) – řád dvoukřídli, čeleď bedlobytkovití – CD 4–6 mm. Špatně létající muška se žlutavými křídly, vyskytující se na podzim ve velkém množství ve vlhčích lesích. Vyhledává různé druhy hub, u hřibovitých je nejčastější. Jiný název: bedlobytka obecná. **Bedlobytka hnědou** (*Sciophyla thoracica*) přitahují nejvíce holubinky.

bedlobytka obecná viz bedlobytka houbová

bedlobytkovití (*Mycetophilidae*) – čeleď dlouhorožých. Drobní ▸ dvoukřídli komárovitého vzhledu s nápadně dlouhými kyčlemi a vyklenutou hruď, vázaní na lesní, případně jiná stinná a vlhká stanoviště. Bílé červovité larvy některých druhů jsou hlavními původci červivosti hub, jiné se živí dravě či odumřelou organickou hmotou. ČR: asi 300 druhů.

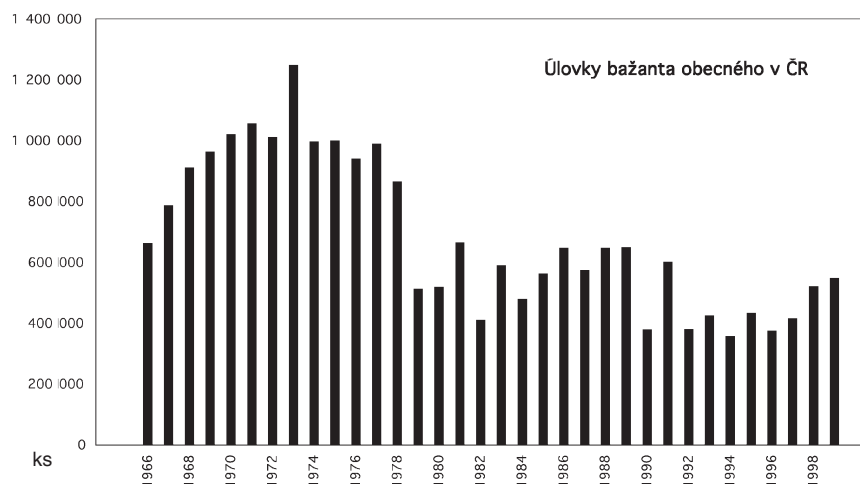
Běhulík plavý

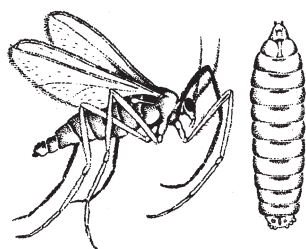
běhulík plavý (*Cursorius cursor*) – řád dlouhokřídli, čeleď ouhorlíkovití – H 90–155 g, CD 22–24 cm, DO 5,1 až 6,4 cm, DZo 2–2,5 cm. Pouštní ▸ bahňák z Afriky a jihozápadní Asie s dlouhým žlutým nohama, dolů mírně ohnutým zobákem, světlým pískovým zbarvením a s černým proužkem přes oko. Z ČR jsou 3 doložené případy mimořádného výskytu na Liberecku (1891), Lounsku (1893) a Mladoboleslavsku (1929).

bejlo morka borová, bejlo morka buková viz bejlo morka obilná

bejlo morka kapustová, bejlo morka maková viz bejlo morka ostružiníková

bejlo morka obilná (*Mayetiola destructor*) – řád dvoukřídli, čeleď bejlo morkovití – CD 3 mm. Jeden z nejznámějších druhů, napadající různé obiloviny. Dospělci se objevují v V. a larvy, původně vázané na planě rostoucí trávy, nalézají vhodné útočiště i na pšenici, žito či ovsu. Pronikají do pochvy mezi stéblem a listem v přizemních částech rostlin – napadené místo žloutne a usychá, až se stéblo zlomí. Při větším napadení tak působí značné škody. Během roku mívá dvě generace, larva přezimuje ve stéblech nebo v zemi. Z Evropy byla s obilím jako tzv. hesenská moucha zavlečena téměř do celého světa. Larvy **bejlo morky sedlové** (*Haplodiplosis equestris*) žijí v sedlovitých hálkách na stéblech obilí. Setkáváme se s ní na jižní Mo-

Bejlo morka sedlová

ravě. **Bejlo morka buková** (*Mikiola fagi*) je hojná v bukových a smíšených lesích. Prozradí se drobnými červenými háčkami šípkovitého tvaru na líci bukových listů, uvnitř háčky se vždy vyvíjí jediná larva. Na podzim padá s listem na zem, zakuklí se a přezimuje, dospělce se vyvíjí brzy zjara. **Bejlo morka borová** (*Thecodiplosis brachyntera*) škodí na borovicích a kosodřevině, jejichž jehlice následkem sání larev usychají a předčasně opadávají. Larvy se přes zimu kuklí v pochvě jehlic nebo v hrabance na zemi.

bejlo morka ostružiníková (*Lasioptera rubi*) – řád dvoukřídlí, čeleď bejlo morkovití – CD 1,5–2 mm. Její přítomnost poznáme podle oválných nebo kulovitých, na povrchu drsných a rozpraskaných hálek (3–4 mm) na prutech maliníku a ostružiníku. Oranžové larvy v nich přezimují a kuklí se zjara, dospělci vyletují v V–VI. Stejně zbarvení mají i larvy **bejlo morky makové** (*Dasyneura papaveris*) žijící uvnitř makovic a **bejlo morky psárkové** (*D. alopecuri*), které najdeme larvy v květenstvích různých trav. Naopak larvy **bejlo morky kapustové** (*D. brassicae*), které napadají odkvetlá květenství řepky a košťálovin, jsou bílé.

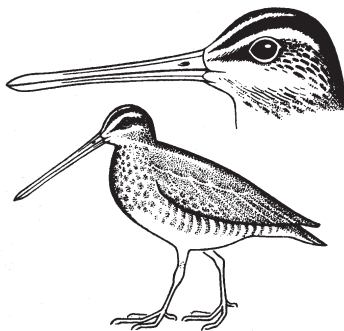
bejlo morka psárková viz bejlo morka ostružiníková

bejlo morka sedlová viz bejlo morka obilná

bejlo morkovití (*Cecidomyiidae*) – čeleď dlouhorožých. Početná, ale přehlížená skupina drobných dvoukřídlých (obvykle 2–3 mm) s dlouhými, štíhlými

ma nohama, nebodavým ústním ústrojím, jemnými křídly, velkýma očima a ochmýřenými tykadly. Larvy jsou býložravé nebo dravé, u některých druhů tvoří háčky. ČR: přes 500 obtížně rozlišitelných druhů.

bekasina otavní (*Gallinago gallinago*) – řád dlouhokřídlí, čeleď slukovití – H 70–180 g, CD 17–19 cm, DO 5,3 až 6,1 cm, DZo 5–7,8 cm. Menší bahňák (velikosti kosa) s delším rovným zobákem, krátkým krkem, kratšíma nohama a hnědávým zbarvením. V ČR protahuje (III./IV. a X./XI.) i hnízdí (IV.–VI.) v počtu 1 200–2 400 párů. Skrytě obývá bažiny, vlhké louky a rašeliniště, vystupuje až na hřebeny hor (Krkonoše, 1 350 m n. m.). Na jižní Moravě po dokončení velkých vodohospodářských úprav téměř vymizela. Nejčastěji prozradí svou přítomnost za jarního toku, kdy rychle létá krouživým a střemhlavým letem a vydává nezvyklé mečivé zvuky, vznikající chvěním ocasních per. Hlavní složku potravy tvoří červi, nejružnější hmyz a případně měkkýši, v malé míře i semena rostlin. Dožívá se přes 15 let. Naše populace zimují hlavně v západní Evropě a ve Středomoří. Jiný název: sluka otavní. **Ch82 Hdz**

Bekasina otavní

bekasina větší (*Gallinago media*) – řád dlouhokřídlí, čeleď slukovití – H 160 až 311 g, CD 27–29 cm, DO 5,1–7,1 cm, DZo 5,7–7,4 cm. Je o trochu větší než bekasina otavní a má silnější kratší zobák, shora poněkud světlejší zbarvení a široký bílý lem na ocase; za le-

tu se neozývá nápadným hlasem. Obývá sever Eurasie, v 19. století sahala jižní hranice jejího hnízdního areálu jižněji než dnes (až do Nizozemska, Německa a polského Slezska, také u nás existuje z té doby několik nedoložených zpráv o jejím hnízdění). Nyní v ČR pouze protahuje – sice nehojně, ale poměrně pravidelně se dvěma vrcholy v IV. a IX./X. Jednotliví ptáci se drží u vypuštěných rybníků nebo na vlhkých loukách. Jiné názvy: sluka prostřední, sluka velká, sluka větší. **Oh**

bekyně černá L viz bekyně zlatořitná

bekyně mniška (*Lymantria monacha*) – řád motýli, čeleď bekyňovití – DK 18 až 26 mm. Nejznámější zástupce čeledi jako původce někdejších kalamit ve smrkových monokulturách (s 3–5letým cyklem); v posledních desetiletích už k takovému přemnožení nedochází. Přední křídla má bílá a bohatě tmavě skvrnitá, často se objevují i melanické formy (zvláště při přemnožení), zadní křídla jsou světle šedohnědá. Motýl se objevuje od VII. do IX. a přezimují vajíčka (pod kůrou stromů či pod lišejníky). Housenky se živí jehlicemi jehličnanů (přednostně smrku, řidčeji borovic) i listy listnatých dřevin, při nedostatku potravy i bylinami; na jiné stromy se nechávají unášet pomocí vláken větrem podobně jako malí pavoučci. U **bekyně velkohlavé** (*L. dispar*, syn. *Liparis dispar*) je světlá, nažloutle bílá pouze ♀, ♂ má křídla hnědá s tmavšími proužky. Běžně se vyskytuje v dubových lesích, bývá hostem i v parcích a sadech. Ve vrcholné fázi kalamity připadají 2–4 miliony housenek na hektar; v době přemnožení se vrhají i na jehličnaté stromy.

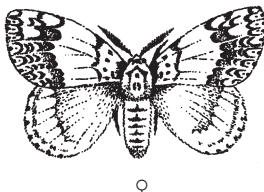
bekyně velkohlavá viz bekyně mniška

bekyně zlatořitná (*Euproctis chrysorrhoea*) – řád motýli, čeleď bekyňovití – DK 20 mm. Je známá jako původce kalamit v teplých lesích na dubech, dále na hlohu a trnce i na ovocných

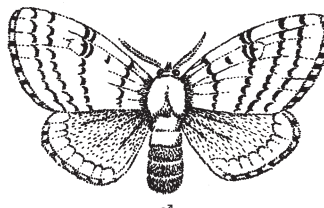

♂

Bekyně mniška

♀

♂

Bekyně velkohlavá

♀

stromech (jabloň, hrušeň, třešeň, švestka). Má příznačný název podle chomáče zlatitých chlupů na konci zadečku, křídla jsou u obou pohlaví bílá. Motýli se vyskytují od VI. do VIII., létají výhradně v noci. Mladé housenky si koncem léta sprádaají z listů 8–10 cm velké hnízdo, v němž hromadně zimují; dorůstají na jaře, kdy i nejvíc škodí. Zajímavým druhem je čistě bílá **bekyně černá L** (*Arctornis L-nigrum*) s černou skvrnou ve tvaru písmene L na předních křídlech. Vyskytuje se v teplejších polohách v listnatých a smíšených lesích, na výslunných stráních a lesostepích.

bekyňovití (*Lymantriidae*) – čeleď motýlů. Zahrnují středně velké až velké, noční druhy s robustním ochlupeným tělem, více či méně zakrnělým sosákem, většinou světle zbarvenými křídly a zřetelnou pohlavní dvoutvárností ve velikosti, zbarvení i tvaru tykadel (u samců nápadně hřebenitá) a křídel (samice někdy se zakrnělými křídly). Housenky mají na bradavkových výrůstcích chvostky pestrých chlupů, které u lidí vyvolávají alergické reakce. Mnohé druhy jsou vážnými škůdci stromů. ČR: 15 druhů.

bělásek hrachorový (*Leptidea sinapis*) – řád motýli, čeleď běláskovití – DK 25 mm. Má nenápadné bílé zbarvení s černou skvrnou v rohu předních křídel, která je výraznější u letních generací. Létá pomalu a třepotavě nízko nad zemí na loukách, lesních okrajích a v řídkých lesích; 1. generace se objevuje v V.–VI., 2. generace od poloviny VII. do VIII. Housenky žijí na hrachoru, vikvi, štirovniku apod. Velmi podobný **bělásek východní** (*L. morsei*) se u nás vyskytuje jen na několika místech Moravy. Dorůstá menší velikosti a na rubu zadních křídel má dvě podélné tmavé linky, prosvítající i na líci. **NAT Bělásek rezedkový** (*Pontia daplidice*) je méně známý, teplomilný druh s početnými černými skvrnami a olivově zelenou kresbou na rubu křídel. Vyskytuje se na polích nebo sušších loukách, výrazně častěji na Moravě než v Čechách.

bělásek ovocný (*Aporia crataegi*) – řád motýli, čeleď běláskovití – DK 35 mm. Větší druh bělásky s čistě bílými křídly bez tmavých skvrn, avšak se zvýrazněnou žilnatinou. Vytváří jedinou generaci. Motýl létá od V. do VII., popelavě šedá a hnědooranžově i černě pruhovaná housenka žije do VI. následujícího roku a zimuje v zátočce

(často víc jedinců pohromadě); kukla je žlutozelená s černou kresbou. Počátkem minulého století byl velmi hojný a škodil v ovocných sadech, nyní téměř vymizel. Celkem u nás nežije víc než 10 druhů bělásků.

bělásek rezedkový viz bělásek hrachorový

bělásek řepkový, bělásek řepový viz bělásek zelný

bělásek řeřichový (*Anthocharis cardamines*) – řád motýli, čeleď běláskovití – DK 25 mm. Od ostatních bělásků se odlišuje oranžovým zbarvením vnější poloviny předních křídel. Běžně, i když nyní méně hojněji než dřív se od IV. do VI. vyskytuje v jedné generaci na loukách i polích. Housenky jsou zelené.

bělásek zelný (*Pieris brassicae*) – řád motýli, čeleď běláskovití – DK 33 mm. Všudypřítomný motýl, s nímž se setkáváme mimo souvislý les od nížin po nejvyšší vrcholky hor. Z našich bělásků je největší, na bílých, vpředu černě lemovaných křídlech má jednu (♂) či více (♀) černých teček. Podle místa výskytu a počasí se objevuje v 2–3 generacích (IV.–X.); přezimuje ve stadiu kukly a část motýlů zřejmě na zimu odlétá k jihu. Původními živými rostlinami housenek, které jsou žluté a černě skvrnitě, byly různé druhy brukvovitých, posléze našly dostatečnou obživu na zelí, kapustě a jiných kulturních formách brukve zelné. Jeho hlavním přirozeným nepřítelem je ♣ lumek žlutonohý. Jinými běžnými a podobnými, avšak menšími druhy (DK 25–30 mm) jsou **bělásek řepkový** (*P. napi*) a **bělásek řepový** (*P. rapae*).

běláskovití (*Pieridae*, syn. *Pierididae*) – čeleď motýlů. Zahrnují středně velké až větší denní druhy s převážně bílým, žlutým nebo oranžovým zbarvením obou párů křídel a pohlavní dvoutvárností. Štíhlé, jen krátce chlupaté housenky často škodí na zelenině a různých ovocných stromech. ČR: 17 druhů.

bělivka plochá viz chobotnatka plochá

běločárník habrový (*Campaea margaritata*) – řád motýli, čeleď píďalkovití – DK 15–20 mm. Běločárnici jsou skupinou píďalek s více či méně výraznými bílými proužky na zelených či žluto-

zelených křídlech. U běločárnika habrového je základ zelenavě bílý. Je běžný v teplejších bučinách a dubohabrových hájích, jinde se objevuje řídce (VI.–VII. a VIII.–IX.). Obě generace housenek se drží na buku, habru, dubu, břizách a jívě, první přezimuje. **Běločárník smrkový** (*Hylaea fasciaria*) nechybí v první polovině léta (VII. až VIII.) nikde v jehličnatých a smíšených lesích. Je zajímavý tím, že vytváří dvě formy – zelenou a červenou. Motýl tráví den přitisknutý v typické poloze s roztaženými křídly ke kůře stromů a teprve po setmění ožívá. Housenky se živí jehlicemi.

běločárník smrkový viz běločárník habrový

bělokaz březový viz bělokaz jilmový

bělokaz jabloňový viz bělokaz ovocný

bělokaz jilmový (*Scolytus scolytus*) – řád brouci, čeleď kůrovcovití – CD 3,2 až 5 mm. Drobný dřevokazný brouk přibuzný lýkožroutům, hnědé tělo má pokryté okrouhlými bílými a žlutými šupinkami. Žije hlavně na jilmech a je přenašečem parazitické houby *Ophiostoma* (*Ceratocystis*) *ulmi*, která je původcem choroby tracheomykózy (neboli grafiózy), zapříčiňující hromadný úhyn starých jilmů. Jejím působením se strom oslabuje a tím vzniká vhodné prostředí pro vývoj larev bělokaza. Černý **bělokaz březový** (*S. ratzeburgi*) je typickým obyvatel starých břiz. U hnědého a krátce, řídce ochlupeného **bělokaze ovocného** (*S. rugulosus*) jsou štít i krovky hustě tečkované. Brouci ožirají pupeny a kůru ovocných stromů, larvy žijí pod kůrou; podélné mateřské chodby měří 1–4 cm a 10–20 larvových chodeb směřuje příčně od nich na obě strany. Činnost larev narušuje proudění šťáv v lýku, takže víc napadené stromy prosychají, vadnou a odumírají. Do roka mívá 2–5 generací. Jiný název: bělokaz jabloňový, kůrovec ovocný. **Bělokaz švestkový** (*S. mali*) napadá odumírající větve švestek a jiných peckovin. Jiný název: kůrovec švestkový.

bělokaz ovocný, bělokaz švestkový viz bělokaz jilmový

bělokřídlec luční (*Siona lineata*) – řád motýli, čeleď píďalkovití – DK 16–22 mm. Bílými křídly mu zespodu zřetelně prosvítá tmavá žilnatina. Bývá běžný na loukách, okrajích lesů a kolem

vod (V.-VI.), pomalu rostoucí housenka žije na zvoncích, smetánce, jitroceli apod.; kuklí se napřesrok zjara. Jiný název: bělokřídlec žilkovaný.

bělokřídlec žilkovaný viz **bělokřídlec luční**

bělokur rousný (*Lagopus lagopus*) – řád hrabaví, čeleď tetřevovití – H 0,5 až 0,7 kg, CD 36–43 cm, DO 10–13,5 cm, DZo 8–13 cm. Severský kur velikosti jeřábka, v létě je hnědý s bílými křídly a v zimě celý bílý s černými krajními pery v ocasu. Žije v tundře, zčásti i v tajze. V ČR byl 2× neúspěšně vysazen – v Krušných horách (1919) a na střední Šumavě (1974) v okolí Libínského Sedla.

bělopásek dvouřadý, bělopásek hrachorový, bělopásek tavolníkový viz **bělopásek topolový**

bělopásek topolový (*Limenitis populi*) – řád motýli, čeleď babočekovití – asi 40 mm. Náš největší zástupce ▸ babočekovitých, o je větší než o. Svrchní stranu křídel má černohnědou a nápadně bíle skvrnitou, zadní okraj lemuje linie z menších, oranžově červených skvrn. Pozoruhodný je velmi pestrý rub křídel – hnědočervený se stříbřitými skvrnami. Dnes už vzácně se vyskytuje na okraji vlhkých listnatých a smíšených porostů s osikou a jinými topoly (VI.-VII.), jejichž listům se pestré nahrbené housenky živí. Zimu přechkávají v zápředku (tzv. hibernakulu) na větvích stromů. **Bělopásek dvouřadý** (*L. camilla*) bez červeného zadního lemu obývá podobná stanoviště a vyvíjí se na zimolezu. **Od** Jen místy na Třeboňsku a v povodí Svratky na jižní Moravě se u nás vyskytuje menší **bělopásek tavolníkový** (*Neptis rivularis*). **Od Bělopásek hrachorový** (*N. sappho*) už u nás zřejmě zcela vymizel. **Ch83** (všechny druhy)

bělořit okrový (*Oenanthe hispanica*) – řád pěvci, čeleď drozdovití – H 15–19 g, CD 14–15 cm, DO 5,8–6,5 cm, DZo 1,5–1,7 cm. Bělořiti dosahují zhruba velikosti vrabce a mají vysoké tmavé nohy, štíhlý černý zobák, delší, mírně vykrojený ocas a kontrastní, převážně světlé zbarvení. Žijí v kamenitěm či skalnatém prostředí. Bělořit okrový se způsobem života, velikostí i zbarvením podobá ▸ bělořitu šedému s tím rozdílem, že svrchní stranu těla má okrovou. Z jižní Evropy (obývá však i Malou Asii a severní Afriku) se v posledních letech šíří víc do vnitrozemí.

V ČR byl zatím zastižen 2× (Karviná 1978, Jizerské hory 1985).

Bělořit šedý

bělořit šedý (*Oenanthe oenanthe*) – řád pěvci, čeleď drozdovití – H 18–29 g, CD 14,5–15,5 cm, DO 5–5,9 cm, DZo 1,1–1,5 cm. Ve svatebním šatě je o svrchu světle šedý, křídla a konec ocasu má černé a spodní část těla okrově žlutou, na hlavě je nápadná černá skvrna od zobáku za oči; v prostém šatě (stejně jako u o a mláďat) není zbarvení tak kontrastní. V ČR řídce hnízdí od nížin po hřebeny nejvyšších hor (500–1 000 párů). Vyhledává krajinu bez vyšší vegetace, obvykle výchozy skal a sutě, písčiny, lomy, výsypky povrchových dolů, rumiště na okrajích měst se stavebním odpadem a odloženými betonovými panely apod. Za tahu (III./IV. a VIII./X.) se zdržuje na hromadách kamení v polích, posedech a kamenných patních u silnic. Živí se drobnými živočichy včetně malých ještěrek, koncem léta i semeny a bobulemi. Hnízdí i 2× ročně (IV.-VI.) v dutinách a škvírách skal a mezi kameny, cihlami, tvárnice-mi či panely, snůšku tvoří 4–7 (obvykle 5–6) vajec. Nejvyšší známý věk je asi 10 let. Zimuje na savanách Afriky, odlétá v VIII.-X., zjara se objevuje v druhé polovině III. a v IV. **Ch82**

běloskvrnák pampeliškový (*Amata phegea*, syn. *Syntomis phegea*) – řád motýli, čeleď přástevníkovití – DK 18 mm. Štíhlý, úzkokřídlý denní motýl připomínající ▸ vřetenuškovité (má modročerná křídla s bílými skvrnami, přičemž přední jsou mnohem větší než zadní, a nezvykle dlouhý černý zadeček se žlutými kroužky), avšak s nitkovitými tykadly; housenky jsou naopak podobné housenkám ▸ přástevníkovitých. Obývá světlé listnaté lesy a výslunné stráně v teplejších územích. Motýli létají v časném létě (VI.-VII.), někdy se objevují jednotlivě, jindy hromadně. Krátce ochlupe-

né housenky se živí různými bylinami (hluchavkami, smetánkou, kyseláčkem, jitrocely aj.) a přezimují pospolitě. Běloskvrnáči, u nás žijící ve 2 (3) družích, tvořili dříve samostatnou čeleď běloskvrnáčovitých (*Amatidae*, syn. *Syntomididae*).

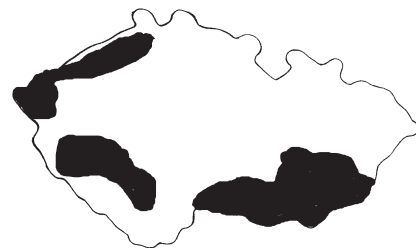
běloskvrnáčovití viz **běloskvrnák pampeliškový**

běloskvrnka smrková (*Panthea coenobita*) – řád motýli, čeleď můrovití – DK 20–25 mm. Černobílá můra připomínající zbarvením ▸ bekyni mnišku, avšak s kontrastnější kresbou a s křídly složenými v klidu střechovitě nad tělem. Obývá nehojně jehličnaté lesy (V.-VIII.), housenky se živí jehlicemi borovice i smrku a kuklí se před příchodem zimy v zemi či na povrchu u paty stromu. Jiný název: šípověnka smrková, pestrobarvec borový.

běloskvrnka zelenavá viz **pestroskvrnka zelenavá**

bělotkovití (*Coniopterygidae*) – čeleď sítkokřídlých. Naši nejmenší zástupci sítkokřídlých (3–10 mm) s voskovým popráškem po těle i křídlech, který si nanášejí nohama z voskových žláz na zadečku; vzdáleně připomínají ▸ molic. Žijí na keřích a stromech. Z 13 našich nesnadno rozlišitelných druhů je v různých typech lesů dost hojná **bělotka náhorní** (*Aleuropteryx loewi*). Dorůstá velikosti 6–7 mm a živí se hlavně mšicemi.

bělozubka bělobřichá (*Crocidura leucodon*) – řád hmyzožravci, čeleď rejskovití – H 7–13 g, DT 6–8,3 cm, DO 4–5 cm. Bělozubky mají na rozdíl od rejsků a rejsců větší ušní boltce a na ocase řídké tenké chloupky odstávající do stran (dobře patrné v protisvětle). Bělozubka bělobřichá patří k vzácnějším druhům a pozná se podle ostré hranice na bocích mezi hnědým hřbetem a bílým břichem. Obývá hlavně jižní Moravu, jižní Čechy a západní pohraničí, v poslední době se dále šíří do

Výskyt bělozubky bělobřiché v ČR

Bělozubka šedá

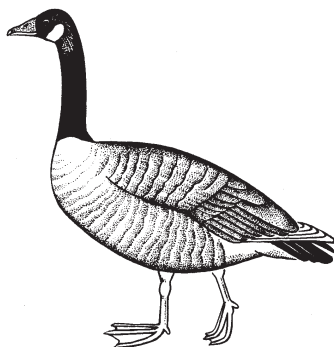
nových oblastí. Zdržuje se na suchých i vlhkých místech, také poblíž lidských sídel. V její potravě převládá složka živočišná. Mívá 2× ročně 2–9 mládat. Jiné názvy: rejsek bělozubý, rejsek polní. **Oh**

bělozubka šedá (*Crocidura suaveolens*) – řád hmyzožravci, čeleď rejskovití – H 3–8 g, DT 5,5–7 cm, DO 2,5–3,4 cm. Je menší než ♀ bělozubka bělobřichá a celá hnědě zbarvená. Vyskytuje se všude v ČR, dokonce i v boudách na vrcholu Sněžky. Jako typický synantropní druh je úzce vázána na lidská sídla, jen v teplejších územích (Český kras, České středohoří, jižní Morava) žije i na stanovištích stepního a lesostepního charakteru; běžná je ve městech. Ve výběru potravy je nenáročná. Mívá několikrát ročně 2–6 mládat, která se mimo hnízdo zpočátku pohybují se samičí v tzv. karavanách. Jiný název: rejsek menší.

bělozubka tmavá (*Crocidura russula*) – řád hmyzožravci, čeleď rejskovití – H 7–15 g, DT 7–9 cm, DO 2,5–3,5 cm. Žije v západní Evropě, v ČR nebyla zjištěna, i když ve starší literatuře je někdy uváděna; její nejbližší nálezy leží těsně u našich hranic (Dráždany). Zatímco velikostí odpovídá ♀ bělozubce bělobřiché, zbarvením připomíná ♀ bělozubku šedou. Jiný název: rejsek domácí.

berneška bělolící (*Branta leucopsis*) – řád vrubozobí, čeleď kachnovití – H 1,3–2,4 kg, CD 58–69 cm, DO

11,6–14 cm, DZo 2,7–3,3 cm. Severské bernešky se vzhledem i způsobem života podobají víc husám než kachnám, mají však kratší černý zobák a černé nohy. V ČR žádný druh bernešky nehnízdí, často však jsou chovány v zajetí, a není vyloučené, že některá pozorování v přírodě se týkají ulétlých jedinců. Berneška bělolící je o něco menší než ♀ husa polní, má bílou hlavu s černým temenem, černý krk i hrud, tmavošedý hřbet a světlé břicho. Hnízdí v Arktidě, v ČR je velice řídkým a nepravidelným, spíš zimním hostem. Podobně je tomu i s **berneškou tmavou** (*B. bernicla*). Je o trochu menší (H 1,2–1,7 kg, CD 56–61 cm, DO 8,1–12 cm, DZo 2,9–3,8 cm) a svrchu celá převážně tmavohnědá až černá, jen na krku má bílý proužek. Hnízdí v severské tundře, do ČR řídce zalétá od podzimu do jara, obvykle v menších skupinkách. **Hdz**

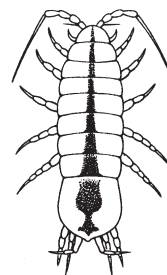
Berneška velká

berneška rudokrká (*Branta ruficollis*) – řád vrubozobí, čeleď kachnovití – H 1–1,2 kg, CD 51–58 cm, DO 9,6 až 14 cm, DZo 2,3–2,7 cm. Středně velký pestrabarevný druh s rezavohnědým krkem, černým hřbetem a hrudí, bílým břichem a úzkými pruhy na bocích. Je domovem v tundře a lesotundře západní Sibiře, do ČR vzácně až výjimečně zalétá (XI.–IV.). **Hdz**

berneška tmavá viz berneška bělolící

berneška velká (*Branta canadensis*) – řád vrubozobí, čeleď kachnovití – H 2,9–4,8 kg, CD 55–110 cm, DO 12–16,8 cm, DZo 4,8–6,5 cm. Velký severoamerický druh s tmavou až černou hlavou i krkem, bílou bradou a hnědavým tělem. Jako lovná zvěř byla vysazena na několika místech Evropy (Velká Británie, Švédsko), odkud zalétá i k nám. V ČR byla poprvé prokazatelně zjištěna v roce 1964 (předchozí pozorování v roce 1890 a 1929 jsou nejistého původu), od té doby byla zastižena více než 40×. **Hdz**

beruška jižní viz beruška vodní

Beruška vodní

beruška vodní (*Asellus aquaticus*) – řád stejnonožci, čeleď beruškovití – CD 8–13 (25) mm. Je šedohnědá se světlejšími skvrnami. Běžně obývá stojaté i mírně tekoucí vody, řídce se objevuje také v podzemí. Pomocí dlouhých kráčlivých noh se rychle pohybuje po dně a po rostlinách i plave. Vyhledává místa s hustou vodním rostlinstvem nebo s vrstvou tlejícího rostlinného materiálu, jímž se vedle řas živí. Napadané listy obere tak dokonale, že zůstane pouze žilnatina. Rozmnožuje se po celý rok, vývoj vajíček trvá podle teploty vody 3–6 týdnů; ♀ se stará o potomstvo, které zůstává delší dobu v jejím hrudním vaku. Bývá mezihostitelem některých cizopasníků, např. ♀ vrtejšů. Podobným, avšak u nás poměrně vzácným druhem je **beruška jižní** (*Proasellus coxalis*).

beruška zední viz stínka zední

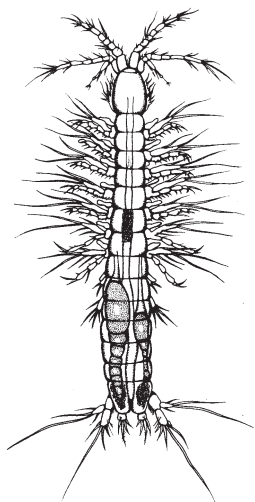
beruškovití (*Asellidae*) – čeleď berušek. Vodní ➤ korýši, vzhled viz charakteristika podřádu. Samci jsou výrazně větší než samice. ČR: 2 druhy.

berušky (*Asellota*) – podřád stejnonožců. Jde o drobné, výhradně vodní ➤ korýše s nápadně dlouhými oběma páry tykadél a se splynutými všemi zadečkovými články. ČR: 1 čeleď, 2 druhy.

bezčelistnatci (*Agnatha*) – nadtřída obratlovců. Zahrnují výhradně vodní ➤ strunatce s ústním otvorem bez čelistí, i v dospělosti zachovanou strunou hřbetní, s jednoduchou chrupavčitou lebku, nepárovou čichovou jamkou, 8 páry mozkových nervů a bez párových končetin, jejich pohlavní orgány nemají vývody. Ze 2 tříd jsou ve fauně ČR zastoupeny ➤ mihule (4 druhy, z toho 2 druhy vyhynulé).

bezchvosťka trouchobytná viz morula malá

bezkrunýřka slepá (*Bathynella natans*) – řád bezkrunýřky, čeleď *Bathynellidae* – CD 1,8–2,2 mm. Podivuhodný bezbarvý a slepý ➤ korýš, obývající chladné podzemní vody (8–10 °C), kde se živí bakteriemi a detritem. Jako zcela nový druh ji objevil český zoolog F. Vejvodský v roce 1882 při průzkumu pražských studní. Dlouho byla považována za mimořádně vzácnou, až nedávno se ukázalo, že je poměrně hojná. Jiný název: slujovka slepá. Později byla na různých místech ČR (poprvé v okolí Brna) zjištěna v podzem-

Bezkrunýřka slepá

ních vodách i **bezkrunýřovka Chappuisova** (*B. chappuisi*).

bezkrunýřky (*Bathynellacea*, syn. *Anaspidacea*) – řád rakovců. Nepočetná skupina drobných (1–3 mm) a vývojově starobylých ➤ korýšů s válcovitým, zřetelně článkovaným tělem, bez ochranného krunýře a s rozeklanými (dvouvětvnými) hrudními končetinami. Hlava je volná a nesrůstá s žádnými hrudními články, zadeček končí krátkou vidlicí. Nemají oči a dýchají žábrami. Žijí ponejví v podzemních vodách a v písku. Je známo asi 100 druhů. ČR: 2 druhy.

bezkrunýřovka Chappuisova viz bezkrunýřka slepá

bezkrídli (*Apterygota*) – podtřída hmyzu. Malí až středně velcí ➤ šestinožci (3–26 mm) se štíhlým, protáhlejším tělem a dlouhými, dopředu čnějícími tykadly. Oplození vajíček u nich probíhá nepřímo – ♀ získává spermie z kapek spermatu (tzv. spermatoforů) odložených ♂ na místě společného výskytu. Dělí se na 2 řady – ➤ chvostnatky a ➤ rybenky – zastoupené i v naší fauně (asi 25 druhů).

bezobratlí (*Evertebrata*, syn. *Avertebrata*) – vžitý, všeobecně shrnující název pro všechny skupiny (kmeny) ➤ živočichů s výjimkou ➤ obratlovců (resp. strunatců), jejichž tělo není vyztuženo páteří (resp. strunou hřbetní). Nejde o žádnou systematickou jednotku (a tudíž vývojově sjednocenou skupinu). Na rozdíl od obratlovců je systém bezobratlých živočichů značně neustálený (na úrovni tříd a řádů) a zvláště v posledních letech se s novými poznatky na vnitrobuněčné a molekulární úrovni názory na členění jednotlivých kmenů někdy i dost výrazně liší.

bezočka šídlovitá (*Cecilioides acicula*) – řád stopkoočí, čeleď bezočkovití – VS 4,5–5,5 mm, ŠS 1,3–1,4 mm. Drobný teplomilný plž s tenkostěnnou, bezbarvou a protáhle šídlovitou ulitou s 5^{1/2}–6 závitů. Žije v půdě do hloubky až 40 cm, nejčastěji ho lze nalézt v krutinách, při ústí nor hlodavců či šelem a v náplavech. Je to typický druh stepních stanovišť v Čechách (České stře-dohoří, Polabí a Český kras) i na Moravě.

bezočkovití (*Ferussaciidae*) – čeleď stopkookých. Drobní ➤ plicnatí plži způsobení k životu v podzemí – tělo

i ulitu mají sklovitě bezbarvé bez pigmentů a oči jim chybějí. ČR: 1 druh.

bezostní (*Clupeiformes*) – řád kostnatých. ➤ Paprskoploutvé, převážně mořské ryby s tělem z boků zřetelně zploštělým, měkkými paprsky v ploutvích, krátkou postranní čarou a cykloidními šupinami. Živí se planktonem, který filtrují hustou sítí žaberních tyčinek. V ČR nepravidelně 1 druh. Dříve byli k bezostným řazení jako podřady i lososovci a štikovci, dnes tvoří samostatné řady ➤ lososotvární a ➤ štikotvární.

bezpancírníci viz zákožkovci**bezústka nitěnková viz chudoblanní**

běžec čtveropásý (*Trechus quadristriatus*) – řád brouci, čeleď střevlíkovití – CD 3,5–4,5 mm. Drobný, lesklý, nahnědle červený střevlík se žlutými nohami a srdčitým štítem. Od nížin do vrchovin se vyskytuje na lesních cestách a průsečích v mechu, pod kameny, dřevem či tlejícími zbytky rostlin. U nás žije okolo 20 příbuzných, převážně horských druhů.

běžník drnový viz listovník drnový

běžník kopretinový (*Misumena vatia*) – řád pavouci, čeleď pavoukovití – CD ♂ 3 mm, ♀ 6–7 mm. Hojný druh žijící na květech kopretin, pampelišek apod.; ♂ je hnědý s hnědobíle pruhovaným zadečkem, ♀ bývá bílá, žlutá nebo slabě nazelenalá. Loví různě velký hmyz od mšic po včely a motýly. Podobný **běžník květomilný** (*Thomisus onustus*) je o málo větší (CD ♂ 3–5 mm, ♀ 7 až 10 mm) a má zadeček výrazně trojúhelníkovitý (nejužší u hlavohrudi); jeho zbarvení bývá bílé, nažloutlé nebo narůžovělé. Je běžnější jen v nižších polohách, kde na teplých stanovištích vysedává na květech kopretin, šalvějů, vřesu i jiných rostlin. Nová stanoviště nymfy běžníků osídluje i s pomocí „babího léta“ – dlouhého pavučinového vlákna zanášeného větrem.

běžník hřebenitý viz běžník pocestný**běžník květomilný viz běžník kopretinový**

běžník plochý (*Coriarachne depressa*) – řád pavouci, čeleď běžníkovití – CD 4–5 mm. Žije pod kůrou borovic, což vysvětluje jeho nápadně zploštělé tělo. S červenohnědým zbarvením a rýžkami na hlavohrudi i zadečku při-

pomíná lupínky borové kůry a na kmenech se zcela ztrácí. Je to řídce nalézáný druh, vyskytuje se hlavně v Čechách. **Běžník pocestný** (*Xysticus cristatus*) je příkladem skupiny běžníků, kteří často žijí i na povrchu země mezi kořeny trav a v listí. Jsou nenápadně zbarvení a velikostní rozdíly mezi pohlavími jsou zanedbatelné. Jiný název: běžník hřebenitý.

běžník pocestný viz běžník plochý

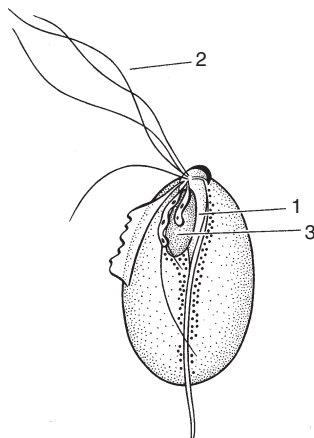
běžník zelený (*Diaea dorsata*) – řád pavouci, čeleď běžníkovití – CD 5–7 mm. Velice hojně se vyskytuje na keřích a spodních větvích stromů, zejména dubů, zastihneme ho i v zahradách a v parcích. Hlavohruď a nohy má smaragdově zelené, zavalitý zadeček je hnědý s bílou kresbou.

běžník zlatolesklý viz listovník zlatolesklý

běžníkovití (*Thomisidae*) – čeleď dvouplicných. Poměrně početná skupina → pavouků menší až střední velikosti s nezaměnitelným „krabím“ vzhledem i způsobem pohybu (do stran). Mají ploché tělo se zadečkem jen o málo větším než hlavohruď a do stran vkloubené nohy, z nichž první dva páry jsou mnohem delší (slouží k uchopení kořisti) než zbývající dva, jimiž se přidržují podkladu. Nesrovnatelně menší samci mívají pestřejší zbarvení než samice, běžná je schopnost barvoměny podle barvy květu, v kterém číhají na kořist. Sítě nepředou, malé snovací bradavky slouží pouze ke sprádání kokonu. Samice je připevňují na různé části rostlin a hlídají je. ČR: přes 40 druhů.

bičenkovci (*Parabasala*) – kmen prvoků. Jednobuněčné organismy s tyčinkovou oporou v podélné ose buňky (tzv. axostylem) a často i s velkým počtem bičíků. Žijí jako paraziti či symbionti vícebuněčných → živočichů. Chybějí jim mitochondrie, což bylo důvodem, proč byly dřív řazeny k → praprvcům.

bičenky (*Trichomonadea*) – skupina (třída či řád) jednobuněčných bičenkovic, kteří obvykle mají 4–6 bičíků (někdy však zcela chybějí). Patří mezi ně řada parazitů. **Bičenka poševní** (*Trichomonas vaginalis*) cizopasí v pohlavních a močových cestách člověka a způsobuje zejména záněty pochvy (tzv. trichomonιάzu). Stejně jako další příbuzné druhy má tři bičíky a undu-

Bičenka poševní 1 – axostyl, 2 – bičíky, 3 – jádro

lující membránu. **Bičenka dobytčí** (*T. foetus*) mívá na svědomí potraty a následnou neplodnost krav, ale dnes se už vyskytuje zřídka. **Bičenka holubí** (*T. gallinae*) vyvolává často úhyn holubů, slepic i jiných ptáků. Napadá sliznici zobáku, hrtanu, hltanu, voletu a dalších částí trávicí trubice i některé vnitřní orgány. Nákaza se přenáší potravou. **Bičenka krocaní** (*Histomonas meleagridis*) má normálně až čtyři volné bičíky; často však scházejí. Způsobuje onemocnění střev a jater, případně i dalších orgánů, s vysokou úmrtností (tzv. histomonózu). Jejím rezervoárovým hostitelem jsou vajíčka → roupa kuřího.

bičivka rybí viz bičivky

bičivky (*Kinetoplastidea*) – zpravidla cizopasní → prvoci z kmene *Euglenozoa* s 1–2 bičíky a se zvláštní organelou zvanou kinetoplast (též nukleoid), obsahující velké množství mimojaderné DNA. **Bičivka rybí** (*Ichtiobodo necator*, syn. *I. necatrix*) má plochý tvar se 2 bičíky a je ektoparasitem ryb; živí se buňkami povrchových vrstev jejich pokožky. Napadá nejčastěji oslabené ryby a projevuje se bělavým zbarvením kůže; šíří se přímým kontaktem a silnější nákaza může mít u plůdku či akvarijních ryb smrtelné následky. Vnitřními parazity ryb jsou **trypanoplazma rybí** (*Trypanoplasma borelli*) a **trypanoplazma kapří** (*T. cyprini*). Mají rovněž dva bičíky, jeden však tvoří undulující membránu. Žijí v krvi a projevují se chudokrevností a malátností (tzv. spavice ryb). Trypanozomy jsou volně žijící druhy i krevní paraziti, střídající během vývojového cyklu stadia bez bičíku i s ním. Tropické druhy způsobují např. spavou

nemoc, v krvi našich potkanů se vyskytuje **trypanozóma potkaní** (*Trypanosoma lewisi*). **Bodo skákavý** (*Bodo saltans*) je příkladem volně žijícího druhu. Má dva bičíky – krátký hmatavý, namířený dopředu, a delší vlečný. Živí se bakteriemi a žije v odpadních vodách.

bílý jelen – bílá forma → jelena lesního s modrými očima (tzv. leucismus) a nejistého původu (snad od sibířského poddruhu marala, *Cervus elaphus maral*), chovaná u nás v různých oborách od první poloviny 18. století. Největší proslulosti dosáhli bílí jeleni v oboře Žehušice (dovezeni v roce 1865), kde se udrželi dodnes; část chovu byla umístěna do nedalekých Žlebů.

blanokřídli (*Hymenoptera*) – řád hmyzu. Velikostně různorodý suchozemský hmyz (2–60 mm) se dvěma páry nestejně velkých blanitých křídel s redukovanou žilnatinou, pohyblivou hlavou, velkýma očima a kousacím ústním ústrojím (spodní pysk může být uzpůsobený k lízání či sání). Zadeček jim k hrudi přisedá široce nebo stopkovitě a kladélko samic bývá přeměněné v žihadlo. Proměna je dokonalá se stadiem larvy (housenice), kukly (většinou volná, nekousací a v kokonu) a dospělce. Vedou různorodý způsob života, často tvoří početná společenstva (státy) s rozvinutou (instinktivní) péčí o potomstvo. Někdy se množí i partenogeneticky, u parazitických forem je častá polyembryonie. Obývají téměř všechny typy stanovišť. Celkově se udává kolem 200 000 druhů z asi 100 čeledí, v naší fauně jsou nejpočetnějším řádem hmyzu s asi 8 500 druhy z 60 čeledí, členěnými do dvou podřádů – → širopasých a → štíhlopasých.

blatenka rybníčná viz blatenka tmavá

blatenka severní (*Stagnicola occulta*) – řád spodnoocí, čeleď plovatkovití – VS 10–19 mm, ŠS 5–9 mm. První z trojice velmi podobných druhů → plžů, dříve zahrnovaných pod plovatku (resp. bahenku) bažinnou (*Lymnaea palustris*). Mají protáhle vejčitou ulitu se špičatě kuželovitým kotoučem s jemným povrchovým rýhováním a hnědým či zelenošedým zbarvením. Blatenka severní byla u nás nalezena 1× u Kladru nad Labem (1975), poté lokalita zanikla zničením stanoviště (pokles hladiny spodní vody) a jinde se ji za-